

2025-09-18

YTTRANDE

Socialdepartementet

Yttrande över betänkandet ”Digital teknik på lika villkor – En reglering för socialtjänsten och verksamhet enligt LSS” (SOU 2025:39)

Autism Sverige överlämnar härmed sitt yttrande över ovan rubricerat betänkande. Vi arbetar för att skapa bättre levnadsvillkor för personer med autism. Vår vision är ett samhälle där alla kan delta, där personer med autism möts med respekt och har bra livskvalitet genom hela livet. Förbundet representerar omkring 18 500 medlemmar och bland dessa finns personer med egen funktionsnedsättning, närstående och personer som är yrkesverksamma inom området.

Inledning

Autism Sverige instämmer i att digital teknik kan ha potential att öka självständighet, delaktighet och trygghet för många individer, inklusive för personer med funktionsnedsättning som autism. Teknik som underlättar, t.ex. struktur och förutsägbarhet kan ha särskilt stort värde i vardagen för denna målgrupp – exempelvis påminnelseappar, bildstöd, schemaprogram och digitala kommunikationshjälpmedel. Samtidigt finns det anledning att vara försiktig med att generalisera nyttan av tekniken. Den stora variationen inom målgruppen innebär att digital teknik för vissa kan vara hjälpsam, medan den för andra kan skapa ökad stress, osäkerhet och känslor av kontrollförlust. Autism Sverige anser att den särskilt integritetskänsliga teknik som utredningen behandlat, innebär integritetsrisker för personer med funktionsnedsättning och utvecklar synpunkterna närmare nedan.

8.3 Fler ska få tillgång till insatser med digital teknik

Utredningen konstaterar att behoven av personalförsörjning inom SoL och LSS-verksamheter kommer att medföra stora utmaningar framöver. En lösning som nämns är att vissa arbetsuppgifter kan automatiseras och effektiviseras genom digital teknik. Utredningen nämner även att det vetenskapliga underlaget gällande digital tekniks effekter inom funktionshinderområdet är begränsat och att många av de studier som finns främst rör äldre. Autism Sverige vill därför belysa att det är av vikt att fortsatt forskning och studier kopplat till effekter genomförs med särskilt fokus på barn, unga och vuxna med funktionsnedsättningar, såsom autism. Det är vidare nödvändigt att säkerställa att ett ökat fokus på teknik inte leder till minskad tillgång till alternativ, såsom mänskligt stöd. Det måste finnas möjlighet att välja bort digitala lösningar till förmån för stöd som bygger på relation och kontinuitet. IVO konstaterar i sin rapport, *”Att inte få rätten att leva som andra. Redovisning av den nationella tillsynen av gruppbostäder för vuxna enligt LSS.”*¹, att övervakande teknik användes i cirka en tredjedel av de granskade bostäderna utan att personal tagit reda på den enskildes inställning. I vissa boenden fattade även ledningen generella beslut om begränsande åtgärder för samtliga boende utan individuell prövning. Ingen av de studier som utredningen har använt sig av berör heller den integritetskänsliga teknik som utredningen föreslår en reglering kring, dvs. teknisk monitorering, positionering och sensorering. Det går därmed inte att fullt ut hänvisa till forskningsstöd vad gäller att sådan teknik skulle ha en positiv effekt för personer med funktionsnedsättning.

Autism Sverige bedömer att det kan finnas risker för den enskilde individen vid användning av digital teknik inom LSS-verksamheter, särskilt i LSS-bostäder. Det kan handla om t.ex. risk för integritetskränkning för den enskilde, att systemlösningar går före individ samt att personer med funktionsnedsättning riskerar ett liv under ständig kontroll. Eftersom det idag saknas forskningsbaserad kunskap om hur sådan teknik används och dess eventuella risker så behöver området undersökas grundligt.

8.7 Användning av integritetskänslig digital teknik behöver regleras särskilt.

Autism Sverige instämmer i utredningens inställning kring behovet av särskilt integritetsskydd vid användning av digital teknik med funktioner som möjliggör monitorering, sensorering eller positionering. Vi delar bedömningen att dessa former av digital teknik innebär särskilda risker för den personliga integriteten och att det därför finns ett behov av en specifik reglering i lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten. Personer som bor eller vistas i t.ex. LSS-verksamheter måste ha ett särskilt skydd vid användning av sådan teknik. Ur ett rättighetsperspektiv är det särskilt viktigt att säkerställa att personer med funktionsnedsättning, såsom personer med autism, skyddas från otillbörlig övervakning eller kontroll i vardagen. I LSS regleras självbestämmande vilket innebär att personer med funktionsnedsättning har rätt att vara delaktiga och fatta egna

¹ IVO (2023). Att inte få rätten att leva som andra. Redovisning av den nationella tillsynen av gruppbostäder för vuxna enligt LSS.

beslut om sitt liv och sina stödinsatser. Mot denna bakgrund måste självbestämmande och integritet värnas vid *all* användning av digital teknik.

Autism Sverige tillstyrker utredningens förslag på krav på uppgifts- och lagringsminimering. Dock riskerar bestämmelsen att inte fungera i praktiken om inte ytterligare stöd- samt kontrollmaterial tas fram för verksamheter kring hur uppgiftsminimering ska hanteras för olika typer av personuppgifter, samt hur och när uppgifter ska gallras. Det är också viktigt att uppmärksamma att teknik som upplevs som mindre integritetskänslig, exempelvis trygghetslarm, kan generera stora mängder individspecifik data. Sådan information kan användas för att anpassa eller förbättra insatser, men det finns en risk att varken enskilda eller personal är medvetna om omfattningen eller användningen av dessa data.

Vidare tillstyrker Autism Sverige att samtycke ska krävas för behandling av personuppgifter som innebär sensorering, monitorering och positionering. Utredningen framför bland annat att samtycket ska vara *informerat*. Här vill Autism Sverige belysa att för att en person med t.ex. autism och/eller intellektuell funktionsnedsättning (IF) ska kunna ge ett informerat samtycke är det avgörande att informationen ges på ett anpassat och pedagogiskt sätt. Personer med autism och IF har svårigheter med att bearbeta abstrakt information, förstå konsekvenser eller tolka otydliga formuleringar. Därför behöver informationen ges tydligt och konkret, t ex via AKK (alternativ kompletterande kommunikation), samt vid upprepade tillfällen så att man säkerställer att den enskilde personen har möjlighet att lämna ett informerat samtycke. Det krävs också kunskap kring personens sätt att ta emot och bearbeta information. Om inte informationen förmedlas på rätt sätt finns det annars risk att personalen felaktigt bedömer att personen har nedsatt beslutsförmåga. Det kan i sin tur leda till ett begränsat självbestämmande för en person, som med rätt kompetens hos personalen, hade kunnat fatta ett informerat beslut.

9.2 Barns beslutskompetens att samtycka till användning av digital teknik

Bedömningen att den nuvarande regleringen i SoL och LSS är tillräcklig för att tillvarata barns beslutskompetens vid användning av digital teknik, riskerar att förbise viktiga tillgänglighetsaspekter för barn med funktionsnedsättning. Även om barnkonventionen är införlivad i svensk rätt och lagstiftningen ger barn inflytande, så riskerar det i praktiken att generera brister när det gäller hur detta inflytande faktiskt möjliggörs. Barn med funktionsnedsättning möter ofta betydande utmaningar vad gäller kommunikation, förståelse av abstrakta begrepp och i att tolka konsekvenser av olika beslut. Utredningens bedömning utgår från ett generellt barnperspektiv utan att ta hänsyn till att barn med funktionsnedsättning ofta möter hinder i att kommunicera sina åsikter eller förstå sina rättigheter. Vidare saknas det ofta barnanpassad och lättillgänglig information om hur digitala insatser fungerar. Utredningen skriver att det av förarbetena framgår "att det kan krävas specialistkompetens för att information ska kunna ges på ett meningsfullt sätt, till exempel till barn med funktionsnedsättningar". Autism Sverige anser att detta kan bli svårt att uppfylla i praktiken då utredningen lämnar öppet vem som innehar denna kompetens, inom vilken profession, samt hur kompetenskraven ska formuleras i praktiken. Därmed finns det en betydande risk att det blir en vag princip utan konkret tillämpning.

Autism Sverige instämmer i utredningens konstaterande "att bedömningen av barnets beslutskompetens är komplex och individuell." Härvidlag finns det all anledning till försiktighet vad gäller digital teknik och underåriga barn. Särskilt när det handlar om samtycke till behandling av personuppgifter för monitorering, sensorering eller positionering. Det finns risk att godtyckliga mognadsbedömningar görs av en individuell handläggare eller annan personal. Autism Sverige anser därför att Socialstyrelsen ska ges i uppdrag att ta fram ett metodstöd vid samtal med och bedömning av mognad för barn med autism och intellektuell funktionsnedsättning.

10 Användningen av digital teknik vid insatser till personer med nedsatt beslutsförmåga

Utredningen formulerar en strävan att värna individens självbestämmande genom att införa en personcentrerad bedömningsmodell som så långt som möjligt liknar ett faktiskt samtycke – även i de fall där en person saknar beslutsförmåga. Förslaget bygger på att man ska klarlägga vad personen *skulle* ha velat, om denne haft förmåga att ge sitt samtycke, och därefter agera utifrån detta. Att utgå från vad en person *skulle ha velat* är en i grunden hypotetisk konstruktion. Detta öppnar för subjektiva tolkningar och risken för felaktiga antaganden. Det blir särskilt problematiskt när den enskilde tidigare inte uttryckt en tydlig vilja i frågan – vilket ofta är fallet vid komplexa tekniska insatser. Då bygger hela beslutet på tolkningar som inte är verifierbara eller möjliga att efterhandsgranska. Formuleringen att den enskildes vilja ska "klarläggas så långt det är möjligt" lämnar stort tolkningsutrymme. Det skapar även utrymme för otydlighet i hur noggrant ett sådant arbete måste utföras och vilka krav som bör ställas på dokumentation, dialog och analys. Risken är att tillämpningen blir inkonsekvent och det faktum att liknande förslag lämnades i SOU 2020:14 är inte i sig ett argument för att modellen är lämplig. Modellen möjliggör ett betydande tolkningsutrymme – vilket kan leda till att t.ex. olika verksamheter och kommuner gör olika bedömningar i likartade situationer.

10.5 Den som ska bedöma om en person har nedsatt beslutsförmåga behöver ha tillräcklig kompetens

Utredningen anser att det inte bör införas särskilda regler om vilka yrkesgrupper som får bedöma om en person har nedsatt beslutsförmåga, samt att dagens allmänna kompetenskrav för personal inom socialtjänsten är tillräckliga. Utredningen pekar själv på att bedömningar av nedsatt beslutsförmåga ofta kan vara komplexa och att det finns en påtaglig risk för både överskattning och underskattning av individens kognitiva förmåga. Autism Sverige anser att bedömningar av beslutsförmåga kopplat till personuppgiftsbehandling inte ska lämnas enbart till biståndshandläggare eller omsorgspersonal, utan att dessa ska ha tillgång till tvärprofessionell expertis vid sådana bedömningar.

Slutligen vill Autism Sverige förtydliga att användningen av digitala stöd respektive mänskliga kontakter alltid bör utgå från de enskilda individens specifika behov. Därför är det viktigt att

den gemensamma kunskapsinventeringen tydliggör vid vilka insatser det varken är möjligt eller önskvärt att ersätta människa med maskin eller teknik.

Autism Sverige ordförande

Camilla Rosenberg